

SUG'ORMA DEHQONCHILIKDA MELIORATSIYANING O'RNI VA AHAMIYATI**РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МЕЛИОРАЦИИ В ОРОШАЕМОМ ЗЕМЛЕДЕЛИИ
THE ROLE AND IMPORTANCE OF LAND RECLAMATION IN
IRRIGATED AGRICULTURE**

*NORIN – SIRDARYO IRRIGATSIYA TIZIMLARI
HAVZA BOSHQARMASI HUZURIDAGI UCHQORG'ON
TUMAN SUV YETKAZIB BERISH XIZMATI
DAVLAT MUASSASASI TEXNIK GIDROMETR:
FOZILJONOV BAXODIR MUZAFFAR O'G'LI*

Annotatsiya: Mazkur maqolada sug'orma dehqonchilik sharoitida melioratsiyaning o'rni va ahamiyati keng yoritilgan. Unda melioratsiya tushunchasi, uning sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirishdagi roli, yerlarning sho'rlanishi va botqoqlanishiga qarshi kurashishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, yer osti suvlari sathini tartibga solish, drenaj tizimlarining samaradorligi hamda suv resurslaridan oqilona foydalanish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada O'zbekiston sharoitida melioratsiya tadbirlarini amalga oshirishning dolzarbligi va ularning qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini barqaror rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari sug'orma dehqonchilikda melioratsiyani ilmiy asosda tashkil etish yuqori hosildorlik va ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim omil ekanini ko'rsatadi.

Аннотация: В данной статье широко освещены роль и значение мелиорации в условиях орошаемого земледелия. В ней проанализировано понятие мелиорации, её роль в повышении плодородия орошаемых земель, а также значение в борьбе с засолением и заболачиванием почв. Особое внимание уделено вопросам регулирования уровня грунтовых вод, эффективности дренажных систем и рационального использования водных ресурсов. В статье обоснована актуальность проведения мелиоративных мероприятий в условиях Узбекистана и их значение для устойчивого развития сельскохозяйственного производства. Результаты исследования показывают, что научно обоснованная организация мелиорации в орошаемом земледелии является важным фактором обеспечения высокой урожайности и экологической устойчивости.

Abstract: This article comprehensively highlights the role and importance of land reclamation (melioration) under conditions of irrigated agriculture. It analyzes the concept of melioration, its role in increasing the fertility of irrigated lands, and its significance in combating soil salinization and waterlogging. Special attention is given

to the regulation of groundwater levels, the effectiveness of drainage systems, and the rational use of water resources. The article substantiates the relevance of implementing melioration measures in the conditions of Uzbekistan and emphasizes their importance for the sustainable development of agricultural production. The research results demonstrate that the scientifically based organization of melioration in irrigated agriculture is a key factor in ensuring high productivity and ecological sustainability.

Kalit soʻzlar: Sugʻorma dehqonchilik, melioratsiya, hosildorlik, unumdorlik, qurgʻoqchil hududlar, yer resurslari, shoʻrlanish, kollektor-drenaj tizimi.

Ключевые слова: *Орошаемое земледелие, мелиорация, урожайность, плодородие, засушливые районы, земельные ресурсы, засоление, коллекторно-дренажная система.*

Key words: Irrigated agriculture, melioration, crop yield, soil fertility, arid regions, land resources, salinization, collector-drainage system.

Qishloq xoʻjaligi har bir davlat iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri boʻlib, aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan taʼminlashda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Ayniqsa, qurgʻoqchil va yarim qurgʻoqchil hududlarda joylashgan mamlakatlarda sugʻorma dehqonchilik yetakchi ahamiyat kasb etadi. Oʻzbekiston ham shunday mamlakatlar qatoriga kiradi. Respublikamiz hududining katta qismi tabiiy yogʻingarchilik hisobiga dehqonchilik qilish uchun yetarli boʻlmaganligi sababli, sugʻorish tizimlari va melioratsiya tadbirlarisiz yuqori hosil olish deyarli imkonsizdir. Shu bois sugʻorma dehqonchilikda melioratsiyaning oʻrni va ahamiyati nihoyatda katta hisoblanadi.

Melioratsiya tushunchasi va uning mohiyati:

Melioratsiya — bu lotincha “melior” soʻzidan olingan boʻlib, “yaxshilash” degan maʼnoni anglatadi. Qishloq xoʻjaligida melioratsiya deganda yerlarning tabiiy xususiyatlarini yaxshilash, ularning unumdorligini oshirish va qishloq xoʻjalik ekinlari uchun qulay sharoit yaratishga qaratilgan kompleks tadbirlar tushuniladi. Melioratsiya tadbirlari tuproqning suv, havo, oziqa va tuz rejimini meʼyorlashtirishga xizmat qiladi. Sugʻorma dehqonchilik sharoitida melioratsiya, asosan, yerlarning shoʻrlanishini kamaytirish, yer osti suvlarining sathini tartibga solish, botqoqlanishning oldini olish va sugʻorish tizimlarining samaradorligini oshirishga qaratiladi. Ushbu jarayonlar oʻzaro bogʻliq boʻlib, bir-birisiz toʻliq natijaga erishib boʻlmaydi.

Sugʻorma dehqonchilikning oʻziga xos xususiyatlari:

Sugʻorma dehqonchilik — bu qishloq xoʻjalik ekinlarini yetishtirishda sunʼiy sugʻorishdan foydalaniladigan dehqonchilik tizimidir. Bu usul, ayniqsa, yogʻin miqdori kam boʻlgan hududlarda asosiy ahamiyatga ega. Sugʻorma dehqonchilikning asosiy afzalligi shundaki, u hosildorlikni bir necha barobar oshirish imkonini beradi. Biroq sugʻorish notoʻgʻri tashkil etilsa, tuproqning shoʻrlanishi, botqoqlanishi va unumdorlikning pasayishi kabi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu nuqtai

nazardan, sug'orma dehqonchilikni melioratsiya tadbirlarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Melioratsiya sug'orish jarayonining salbiy ta'sirlarini kamaytiradi va yer resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlaydi.

Yerlarning sho'rlanishi va melioratsiyaning ahamiyati:

Sug'orma dehqonchilik hududlarida eng dolzarb muammolardan biri — yerlarning sho'rlanishidir. Sho'rlanish asosan yer osti suvlarining sathi ko'tarilishi va sug'orish suvlari bilan tuproqqa tuzlarning to'planishi natijasida yuzaga keladi. Sho'rlangan tuproqlarda o'simliklarning o'sishi sekinlashadi, hosildorlik keskin kamayadi, ayrim hollarda esa ekinlar butunlay nobud bo'ladi. Melioratsiya tadbirlari sho'rlanishga qarshi kurashda muhim vosita hisoblanadi. Drenaj tizimlarini barpo etish, kollektor-drenaj tarmoqlarini tozalash va kengaytirish orqali ortiqcha yer osti suvlari chiqarib yuboriladi. Shuningdek, yuvish sug'orishlari yordamida tuproqdagi zararli tuzlar pastki qatlamlarga yuviladi. Natijada yerlarning meliorativ holati yaxshilanib, ularning unumdorligi oshadi.

Yer osti suvlari sathini tartibga solish:

Sug'orma dehqonchilik hududlarida yer osti suvlari sathining yuqori bo'lishi tuproqning botqoqlanishiga va sho'rlanishiga sabab bo'ladi. Bu holat, ayniqsa, tekislik hududlarida va suv chiqishi qiyin bo'lgan joylarda ko'p uchraydi. Yer osti suvlari sathi 2–3 metrga yaqinlashganda, o'simlik ildiz tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Melioratsiya tizimlarining muhim vazifalaridan biri aynan yer osti suvlari sathini me'yoriy darajada ushlab turishdir. Buning uchun ochiq va yopiq drenajlar, kollektorlar, nasos stansiyalari barpo etiladi. Ushbu inshootlar yordamida ortiqcha suvlar chiqarilib, tuproqning havo va suv rejimi yaxshilanadi.

Tuproq unumdorligini oshirishda melioratsiyaning roli:

Tuproq unumdorligi qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Sug'orma dehqonchilikda tuproqning unumdorligi bevosita meliorativ holatiga bog'liq. Sho'rlangan, botqoqlangan yoki zichlashgan tuproqlarda yuqori hosil olish qiyin. Melioratsiya tadbirlari tuproqning fizik va kimyoviy xususiyatlarini yaxshilaydi. Masalan, drenaj tizimlari tuproqning havo almashinuvini yaxshilasa, yuvish tadbirlari tuz miqdorini kamaytiradi. Natijada o'simliklar ildizi yaxshi rivojlanadi, oziqa moddalarning o'zlashtirilishi yaxshilanadi va hosildorlik oshadi.

Suv resurslaridan samarali foydalanish:

Bugungi kunda suv resurslari cheklangan bo'lib, ulardan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Sug'orma dehqonchilik suvni eng ko'p talab qiladigan sohalardan biridir. Melioratsiya tadbirlari sug'orish suvlaridan samarali foydalanishga yordam beradi. Masalan, yaxshi tashkil etilgan drenaj va sug'orish tizimlari suvning behuda yo'qotilishini kamaytiradi. Tomchilatib sug'orish, yomg'irilatib sug'orish kabi

zamonaviy usullar ham melioratsiya bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, suv tejamkorligini oshiradi va ekinlarning suv bilan ta‘minlanishini yaxshilaydi.

Ekologik barqarorlikni ta‘minlash:

Melioratsiya nafaqat qishloq xo‘jaligi, balki ekologik barqarorlik uchun ham muhimdir. Yerlarning sho‘rlanishi va botqoqlanishi atrof-muhitga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi, biologik xilma-xillikni kamaytiradi. Meliorativ tadbirlar orqali bu muammolarning oldi olinadi. Sug‘orma dehqonchilikda melioratsiyaning to‘g‘ri tashkil etilishi tuproq degradatsiyasini sekinlashtiradi, yer resurslarining uzoq muddatli saqlanishini ta‘minlaydi. Bu esa kelajak avlodlar uchun ham unumdor yerlarni saqlab qolish imkonini beradi.

O‘zbekiston sharoitida melioratsiyaning ahamiyati:

O‘zbekiston hududida sug‘orma dehqonchilik asosan Amudaryo va Sirdaryo havzalariga bog‘liq. Respublikada sug‘oriladigan yerlarning katta qismi sho‘rlangan yoki sho‘rlanish xavfi ostida. Shu sababli melioratsiya masalalari davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. So‘nggi yillarda kollektor-drenaj tarmoqlarini rekonstruksiya qilish, meliorativ holati og‘ir bo‘lgan yerlarni yaxshilash bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Bu tadbirlar qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishini barqaror rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Xulosalar:

Xulosa qilib aytganda, sug‘orma dehqonchilikda melioratsiyaning o‘rni va ahamiyati beqiyosdir. Melioratsiyasiz sug‘orma dehqonchilik barqaror va samarali bo‘la olmaydi. Yerlarning sho‘rlanishi va botqoqlanishiga qarshi kurashish, yer osti suvlari sathini tartibga solish, tuproq unumdorligini oshirish va suv resurslaridan oqilona foydalanish melioratsiyaning asosiy vazifalaridir. Melioratsiya tadbirlarini ilmiy asosda va zamonaviy texnologiyalar yordamida amalga oshirish orqali qishloq xo‘jaligi ekinlarining hosildorligini oshirish, ekologik muvozanatni saqlash va mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash mumkin. Shu bois sug‘orma dehqonchilikni rivojlantirishda melioratsiyaga alohida e‘tibor qaratish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ахмедов А. “Мелиорация ва сув хўжалиги асослари” – O‘zbekiston sharoitida melioratsiya va suv xo‘jaligi asoslarini yorituvchi manba.
2. Бобожонов О., Холмирзаев И. “Қишлоқ хўжалигида мелиорация ишлари” – Qishloq xo‘jaligida melioratsiya ishlari bo‘yicha ilmiy asar.
3. FAO. “Irrigation and Drainage for Sustainable Agriculture” – Sug‘orish va drenaj bo‘yicha qishloq xo‘jaligida barqaror yondashuv haqida xalqaro tashkilot material.

4. UNDP. “Sustainable Land and Water Management in Arid Regions” – Qurg‘oqchil hududlarda yer va suv resurslarini barqaror boshqarish bo‘yicha tadqiqot.
5. Artikova X. T., Xakimova N.X., Akramova P.A. “Nekotorye svoystva pochv v oroshaemoy pustynnoy zoni Buxarskogo Oazisa” – Buxoro viloyatidagi tuproq meliorativ holatini o‘rganish.
6. Narzullaev A.R. “Increasing Soil Fertility and Improving the Reclamation Condition by Lowering the Groundwater Level” – Tuproq unumdorligini oshirish va meliorativ holatni yaxshilash bo‘yicha tadqiqot.
7. Sadullaev A.N., Narzullayev I.U. “Theoretical Aspects of Irrigation of Agricultural Crops” – Sug‘orishning nazariy asoslari va yer unumdorligi bilan bog‘liqligi haqida maqola.

INTERNET MANBALARI

8. milliycha.uz.
9. library.ttiame.uz.